

DARNI KAIMO PLĖTRA: DARNA EKOSISTEMOSE IR BENDRUOMENĖSE

Vygandas Paulikas

Nūdienos pasaulio valstybėse daugiau kaip 80 proc. jų teritorijos užima kaimiškos vietovės ir jose vykdoma žmonių veikla iš esmės daro įtaką ne tik ekosistemų stabilumui, bet ir žmogaus kaip vienos iš sudėtinių ekosistemos dalies savijautai joje bei kaip bendruomenės nario savijautai savoje kaimo bendruomenėje, visuomenėje ir savo valstybėje.

Nūdienos ūkininkavimas (darnus, tvarus, ekologinis ir t. t.) ir kitokia žmonių veikla kaime vis labiau yra suvokiami ne vien tik kaip techninis produkcijos gamybos procesas, bet kaip socialinių, kultūrinių, politinių, ekonominių, biologinių reiškinių gamtinėse ekosistemose ir žmonių visuomenėje visuma.

Ilgą evoliucijos kelią turėjo nueiti žmonija, kol buvo susivokta, kad *Homo sapiens* populiacija yra viso labo tik neatskiriama ekosistemos sudėtinė dalis ir ji negali jaustis gerai, jei kitos tos pačios ekosistemos populiacijos nukenčia ar turi išnykti dėl pražūtingos žmonių veiklos, jei nėra sutarimo ir harmonijos netgi toje pačioje kaimo žmonių bendruomenėje ir visuomenėje.

Pirmykštis žmogus rinkėjas ir žmogus medžiotojas buvo absoliučiai priklausomi nuo ekosistemos dėsnų ir negalėjo jiems nepaklusti, nes kitaip grėsė badas ir mirtis. Toks žmogus negalėjo išgyventi, nejausdamas kito žmogaus paramos medžioklėse, be darnos ir sutarimo dalijantis medžioklės laimikiais savose bendruomenėse.

Dėl to pirmykštis žmogus gamtai ir jos reiškiniams suteikė dievybės pavaldą. Toks žmogaus dvasinis pasaulis nulėmė visiškai nekenksmingą ekosistemoms pirmykščio žmogaus veiklą ir darną žmonių bendruomenėse.

Vėliau susiformavusios gana primityvios žemdirbių visuomenės gamybos įrankiai nedarė įtakos didesniems pokyčiams ekosistemose ir leido išlaikyti evoliucijos proceso aprobuotas gyvybės rūšių proporcijas jose, sudarė sąlygas išlikti darnai ekosistemose ir išlaikyti tik gamtinės evoliucijos procese pakitusias ekosistemas ateities žmonių kartoms.

Praėjus 10 000 metų po žemdirbių visuomenės susiformavimo, apie 1800 Kr. e. m. žmonija evoliucionavo į naujus visuomenės pokyčius – šuolį į industrinę visuomenę, kurios materialų pagrindą sudarė iškasamu mineraliniu kuru generuojama pramonė, o ideologinį pagrindą – nelimituota gamyba ir beatodairiškas gamtos išteklių naudojimas bei evoliucijos procese ekosistemose susiformavusių dėsningumų ir gyvybės rūšių proporcijų visiškas ignoravimas.

Tokiu pagrindu besiformuojantis mąstymas lėmė žmogaus įsitikinimus, kad visas problema, tarp jų ir globalines ekologines, galima išspręsti techninėmis ir ekonominėmis priemonėmis. Tokiam industrinės visuomenės žmogui dažniausiai jau nebereikėjo jokių dievų ir jis pats ėmė save įsivaizduoti viešpačiu – ekosistemų ir žmonių visuomenės tvarkytoju pagal savo norus.

Mėginimai įgyvendinti projektus prievartos būdu sukuriant komunistinę visuomenę, gyvūnų suvarymas į didžiules fermas, augalų monokultūrų masvų užveisimas, bandymai pasukti priešinga kryptimi tekėti didžiąsias pasaulio upes, siekis visiškai išnaikinti gyvojoje gamtoje kiekvienai ekosistamai neišvengiamai būtinas sudedamąsias dalis – augalų, gyvūnų ir žmonių ligų sukėlėjus, plėšrūnus – ir kiti panašūs projektai bei kenksmingos jų pasekmės gamtai ir žmonijai tik patvirtino didelės dalies industrinės žmonių visuomenės pasaulėžiūros ribotumą bei ydingumą.

Postindustrinės (žinių, informacinės ir kt.) visuomenės priešaušryje buvo aiškiai susivokta, kad žmonija, neribotai plėtodama gamybą ir beatodairiškai naudodama gamtinius išteklius, šiurkščiai pažeidžia ekologinėse sistemose vykstant evoliucijai nusistovėjusius dėsningumus ir dėl to kyla egzistenciniai pavojai ne tik ekosistemoms sudarančioms gyvybės rūšims, bet ir biologinis pavojus pačiai *Homo sapiens* populiacijai ekosistemoje.

Negana to, žmonijai tuo pat metu iškilo ir socialiniai pavojai, kai vienos socialinės grupės neribotai gali naudotis gamtos ir žmonių darbu sukurtomis gėrybėmis, o kitos yra pasmerktos gyventi skurde, tenkintis samdinio dalia, mirti iš bado ir dėl to pasaulyje ėmė grėsmingai plisti žmonių migracija iš socialiai nepalankių regionų į labiau palankius regionus bei valstybes (Europos Sąjunga, JAV ir kt.). Nualintos ekosistemos ir socialinė nedarna visuomenėse

tapo vos ne nuolatinių vietinių karinių konfliktų dėl paprasčiausio išgyvenimo kai kuriose Afrikos žemyno valstybėse priežastimis, o tokie konfliktai kečia grėsmę ir dėl to, kad gali kilti kitose valstybėse bei kituose žemynuose.

Industrinės visuomenės saulėlydyje pagaliau buvo susivokta, kad tik darni ateities plėtra, kuria išsaugoma ekosistemose vykstant evoliucijai susiformavusi gamtinių išteklių ir gyvybės rūšių įvairovė bei jos proporcijos, o visuomenėje nusistovi pasitikėjimas, savitarpio pagalba ir supratimas tarp skirtingų jos socialinių grupių, gali užtikrinti sėkmingą žmonių visuomenės virsmą į naują kokybę ir garantuoti *Homo sapiens* kaip biologinės rūšies bei socialinės būtybės išlikimą Žemėje.

Pagrindinės darnios plėtros nuostatos buvo suformuluotos 1992 m. pasaulio valstybių vadovų susitikime Rio de Žaneire. Darni plėtra buvo įteisinta kaip pagrindinė ilgalaikė pasaulio visuomenės plėtros ideologija. Rio de Žaneire buvo priimta darnios plėtros įgyvendinimo veiksmų programa – „Darbotvarkė 21“²⁵², kurioje numatyti tikslai ir priemonės darniai pasaulio ateities plėtrai užtikrinti.

Ruošiant šiuos pasauliui svarbius dokumentus buvo pasinaudota pažangia Europos Sąjungos patirtimi, nes jau 1986 m. priimtame Vieningos Europos akte buvo patvirtintas visų Europos Ekonominės Bendrijos valstybių siekis išplėsti gamtinę aplinką tausojančią veiklą visose veiklos srityse, įskaitant ir žemės ūkio verslą bei kitokią veiklą valstybių kaimiškose teritorijose.

1992 m. Mastrichto ir 1997 m. Amsterdamo sutartimis buvo patvirtinta, kad darni plėtra yra vienas iš pačių svarbiausių Europos Ekonominės Bendrijos socialinės bei ekonominės veiklos prioritetų.

Nors Europos Sąjungos Vadovų Taryba tik 2001 m. Gioteburge (Švedija) patvirtino Europos Sąjungos darnios plėtros strategiją, kurią 2006 m. atnaujino ir papildė naujomis, laikotarpio aktualijas atitinkančiomis nuostatomis²⁵³, bet darnos siekimo Europos valstybių žmonių visuomenėse ir gamtoje iniciatyvų bei realių veiksmų galima aptikti šimtmečiais anksčiau ir kur kas daugiau nei kitose pasaulio valstybėse.

Šiuo darbu siekiama dar kartą aptarti Rusijos ir sovietinės okupacijos laikotarpiais padarytą žalą Lietuvos kaimo darniai plėtrai ir įvertinti nepriklaus-

²⁵² UN Department of Economics and Social Affairs Division for Sustainable Development. <<http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/index.htm>>.

²⁵³ Sustainable Development Together for Tomorrow. <http://ec.europa.eu/sustainable/welcome/index_en.htm>.

somos Lietuvos kaimo plėtros ypatumus Vakarų Europos darnios kaimo plėtros kontekste.

Vakarų Europos žemės ūkio ir kaimo plėtra

Demografinė statistika teigia, kad XVIII a., pradėjus formuotis industriinei visuomenei Žemėje gyveno apie 900 milijonų žmonių, kurių dauguma buvo kaimiečiai. Netgi XX a. pradžioje kaimiškose vietovėse, nepaisant visur vykstančių sparčios urbanizacijos procesų, vis dar gyveno 85 proc. pasaulio gyventojų. Daugelio Europos valstybių kaimuose tuo metu gyveno apie tris ketvirtadalius visų gyventojų²⁵⁴.

Lietuvoje, 1923 m. statistikos duomenimis, daugiau kaip trys ketvirtadaliai visų valstybės gyventojų gyveno kaimiškose vietovėse ir gamino daugiau kaip tris ketvirtadalius visos valstybėje gaminamos eksporto produkcijos²⁵⁵.

Akivaizdu, kad ta didžioji kaimiškose vietovėse gyvenusių bei dabar gyvenančių valstybių gyventojų dalis stipriai veikė ir dabar veikia valstybių ekonominę ir politinę galią, darną ekosistemose bei visuomenėse. Vakarų Europoje gerokai anksčiau nei kur nors kitur buvo suvokta, kad darba visuomenėje ir valstybėje bei žmogaus harmonija su aplinka įsigali tada, kai visuomenėje susiformuoja gausus vidurinis visuomenės sluoksnis (savininkų visuomenė), kai visiems visuomenės nariams suteikiamos panašios galimybės naudotis ekosistemų ištekliais, kai pavyksta išvengti didelės turinės visuomenės narių diferenciacijos, o darbas „sau“ vyrauja, palyginti su darbu „ponui“.

Siekiant tų tikslų, Vakarų Europoje jau XV–XVIII amžiuose buvo visiškai panaikinta baudžiava. Tuo tarpu Rusijos imperijoje bei jos okupuotose Baltijos valstybėse baudžiaviniai santykiai buvo pradėti naikinti tik po 1861 metais paskelbto caro Aleksandro II manifesto²⁵⁶.

Vakarų Europoje susiformavęs šeimos darbu grindžiamas ūkininkavimas per šimtmečius įsitvirtino, išliko iki šiol ir įkūnija tradicinę Europos kaimo gyvenimą, kuri simbolizuoja bendruomeniškumą, savitarpio pagalbą, susikaupimą, žmogaus prisirišimą prie gamtos ir darnią ekosistemoms žmogaus veiklą.

²⁵⁴ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. 2006, t. 9, p. 133.

²⁵⁵ *Ibid.*, 2007, t. 12, p. 109–110.

²⁵⁶ *Ibid.*, 2002, t. 2, p. 722–723.

Europos Tarybos posėdyje Liuksemburge 1997 m. buvo nutarta remti europietišką žemės ūkio modelį (*European Model of Agriculture – EMA*), kurio pagrindą sudaro darnus socialinių, ekonominių ir ekologinių vertybių derinimas. Svarbiausi šio modelio bruožai yra žemės ūkio veiklos daugiafunkciškumas ir daugiasektorė kaimo plėtra.

Gyventojai tokiaime kaime užsiima ne vien tik žemės ūkio ir maisto produkcijos gamyba, bet rūpinasi ir gamtinės aplinkos bei kraštovaizdžio išsaugojimu, plėtoja tradicinius amatus, puoselėja etnokultūrinį paveldą. Europietiško modelio kaimuose vyrauja šeimos ūkiai, o kaimų bendruomenėse daugiau yra vidurinio visuomenės sluoksnio atstovų.

Europietiško žemės ūkio modelio priešingybės yra socialistine (komunistine) doktrina grindžiamas žemės ūkis bei Keirnso valstybių grupės (angl. *Cairns Group*) latifundinis žemės ūkis.

Keirnso grupės valstybių vadovai (Argentina, Australija, Brazilija, Čilė, Kolumbija, Kanada, Indonezija ir kt.), susirinkę 1986 m. Australijoje Keirnso mieste (angl. *Cairns*), paskelbė siekius vykdyti savo žemės ūkio politikas, grindžiamas vien tik lyginamųjų pranašumų teorija, visišku rinkos liberalizavimu. Keirnso šalių žemės ūkio modelis kūrėsi ir plėtojosi nuo seno gerokai palankesnėmis gamtinėmis sąlygomis nei Skandinavijoje ar daugelyje kitų Europos žemyno valstybių.

Šiam modeliui būdinga latifundinis žemės ūkis, menkliau išugdyta ekologinė sąmonė, paplitusios genetiškai modifikuoto maisto technologijos, ryškūs kaimo bendruomenių narių turtiniai skirtumai tarp labai turtingų latifundijų savininkų ir beturčių, bežemių jų samdinių, ženkli etnokultūrinio paveldo stoka ir sintezės būdu susiformavusi kaimo kultūra.

Priešingybė Keirnso ūkininkavimo modeliui yra socialistine (komunistine) doktrina grindžiamas teiginys, kad didelė agrarinė įmonė yra pranašesnė už valstiečio ūkį, kuri nuo 1864 metais įvykusio Pirmo internacionalo kongreso tapo neginčijama socialistinės, o vėliau ir komunistinės doktrinų dalimi²⁵⁷.

Nors komunistinės doktrinos pagrindu sukurta sovietų imperija, kurioje dominavo didelės agrarinės įmonės, sugriuvo, bet pati doktrina vis dar turi šalininkų komunistinėse totalitarinėse diktatūrose (Šiaurės Korėja, Kuba ir kt.), vis dar nemažai šalininkų ši doktrina turi ir postkomunistinių valstybių, tarp jų ir Lietuvos, senojoje nomenklatūrinėje valdininkijoje.

²⁵⁷ Rosener, W. *Valstiečiai Europos istorijoje*. Vilnius: Baltos lankos. 2000, p. 18–19.

Konservatyviojo – krikščioniško požiūrio ideologai pasisako už šeimos darbu grindžiamą ūkininkavimą, tradicinę Europos kaimo gyvenimą, kuri jiems simbolizuoja bendruomeniškumą, savitarpio pagalbą, susikaupimą ir žmogaus prisirišimą prie savo aplinkos²⁵⁸.

Vakarų Europos valstybėse, nors kai kuriose iš jų ilgus metus valdžioje vyravo socialdemokratine ar net komunistine ideologija besivadovujančios partijos, nebuvo bandymų įgyvendinti nei Keirnso, nei socialistine doktrina grindžiamos žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos. Ten nuo seno kaimuose vyrauja efektyvus savininkų darbas ir stiprus kaimo visuomenės vidurinis sluoksnis.

2007 m. Eurostato duomenimis, vidutinis statistinis Danijos fermerio ūkis buvo toks, kuriame visiems darbams nudirbti tereikėjo tik 1,3 žmogaus darbo jėgos (angl. *full-time employee*). Kitaip tariant, kasdien ūkyje teko plūšėti jo savininkui, o tik darbymečiu jis pasikviesdavo talkon šeimynykščius ar ką nors pasisamdydavo. Tais pačiais metais Vokietijos vidutinis statistinis fermerio ūkis buvo toks, kuriame visiems darbams nudirbti pakako 1,6, o Nyderlanduose – 2,1 žmogaus darbo jėgos²⁵⁹.

Rusijos okupacija ir tarpukario Lietuvos kaimo plėtra

Rusijos imperijoje gerokai vėliau nei kitose Europos valstybėse buvo panaikinta baudžiava, ir žemės reforma dar ilgai po formalaus baudžios panaikinimo 1961 m. Rusijoje bei jos okupuotoje Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse vyko vangiai. Negana to, Rusija vykdė atvirą kolonizavimo politiką, įkurdindama Lietuvos kaimuose iš Rusijos atvykusius kolonistus.

Rusų valdžia jau po baudžios panaikinimo, numalšinusi 1863 m. sukilimą, konfiskavo daug Lietuvos dvarų ir ūkininkų žemių ir jas visas išdalijo rusų kolonistams. Ypač sparčiai ir planingai buvo pradėta kolonizuoti Lietuvą per Valstiečių žemės banką nuo 1906 m. Iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios šis bankas spėjo supirkti per 70 000 ha dvarų žemės ir ją išdalyti rusams kolonistams, dažnai atgabentiems iš Rusijos gilumos²⁶⁰.

²⁵⁸ Rosener, W., p. 18–19.

²⁵⁹ Eurostat 2008.

²⁶⁰ Daniliauskas, J. Mūsų žemės reforma. *Lietuvos žemėtvarkos istorijos chrestomatija* (sud. P. Aleknavičius). Vilnius: Indija, 2008, p. 279–287.

Jeigu kolonizacijos proceso nebūtų sutrukdęs Pirmasis pasaulinis karas ir po jo iškovota Lietuvos nepriklausomybė, tai po keleto dešimtmečių didžiuoliai dvarų žemės plotai Lietuvoje būtų virtę rusiškais kaimais.

Jau 1919 m. Lietuvos laikinoji Vyriausybė savo deklaracijoje paskelbė, kad svarbiausias Vyriausybės darbas yra žemės reforma ir kad žemė, paimta iš dvarininkų, kurie patys jos nedirba, bus dalijama mažažemiams ir bežemiams. To meto Lietuvos valdžia aiškiai suvokė, kad žemės reforma buvo neišvengiama, nes stambioji feodalinė žemėvalda akivaizdžiai trukdė darniai kaimo plėtrai. 1918 m. 1600 žemvaldžių Lietuvoje priklausė 41 proc. visos žemės, be jų valstybėje dar buvo apie 60 000 visiškų bežemių ir 40 000 mažažemių tautiečių. Nėgana to, absoliuti dauguma dvarininkų buvo ne lietuvių tautybės ir tik 12,9 proc. dvarų savininkų laikė save lietuviais²⁶¹.

Nors žemės atėmimas iš savininko prieštaravo katalikiškos moralės normoms, valdžią turint krikščionims demokratams, kunigas ir tuometinis žemės ūkio ministras M. Krupavičius vykdė vieną iš racionaliausių to meto visame pasaulyje žemės reformų. Iš dvarininkų ir stambių ūkininkų buvo paimta žemė į valstybės fondą ir jiems palikta tik po 80 ha žemės²⁶².

Žemės reformos įstatymu buvo nusavinta privačių asmenų, turėjusių daugiau nei 80 ha žemės, miškai, didesni nei 27 ha durpynai, pelkės, neišdžiūstantys vandenys. Vykdam žemės reformą buvo iš dvarininkų nusavinta daug miškų, panaikinti servitutai, ištiesintos privačių ir valstybinių miškų ribos.

Pagrindinis žemės reformos tikslas buvo aprūpinti žeme bežemius ir mažažemius. Žemės reformos įstatyme pirmenybė buvo suteikta tiems ūkininkams, iš kurių carinė Rusijos valdžia buvo atėmusi žemę ir juos ištrėmusi iš Lietuvos už dalyvavimą 1863 m. sukilime. Gaunantiems žemės ūkiams kurti buvo duodama paskolos statybine miško medžiaga iki 90 kietmetrių vienam naujakurio ūkiui arba pinigais iki 2000 litų, inventoriui įsigyti iki 500 litų ir sėklai įsigyti iki 400 litų.

Žemės reforma neilgai trukus davė norimų rezultatų ir jau 1930 m., visuotinio gyventojų surašymo duomenimis, Lietuvoje buvo 287 380 šeimos ūkių, o jų vidutinis dydis siekė 15,03 ha²⁶³.

²⁶¹ Kniūraitė, V. 1922 m. Žemės reforma Lietuvoje. *Lietuvos žemėtvarkos istorijos chrestomatija* (sud. P. Aleknavičius). Vilnius: Indija, 2008, p. 328–342.

²⁶² *Lietuvių enciklopedija*. 1966, t. 35, p. 277.

²⁶³ *Ibid.*, p. 35–50.

Tarpukario Lietuvoje, kaip ir visoje Vakarų Europoje, formavosi šeimos ūkiai, kuriuose beveik nebeliko samdomojo darbo ir ėmė vyrauti efektyvus savininko darbas, kūrėsi stiprus vidurinis visuomenės sluoksnius, mažėjo turtinis visuomenės atotrūkis. Stiprėjo ūkiai, didėjo žemės ūkio produkcijos gamybos apimtys, nors tuo metu siautė pasaulinė ekonominė krizė, didėjo žemės ūkio produkcijos eksportas. Pagal to meto statistikos duomenis, žemės ūkio produkcijos eksportas tarp bendro visos mūsų valstybės eksporto pasiekė: 1923–1926 m. – 68,6 proc., 1927–1930 m. – 70,4 proc., 1931–1934 m. – 74,3 proc., 1935–1938 m. – 78,2 proc.²⁶⁴

Tarpukario Lietuvoje buvo sparčiai formuojamas europietiško kaimo modeliui būdingas agrarinis kraštovaizdis, kurį sudarė dirbamos žemės, sodybos ir miškeliai, kur ne kur pajvairinti vandens telkiniais.

Žemės reforma Lietuvoje buvo iš esmės užbaigta iki 1940 metų, t. y. iki Rusijos (SSSR – Sovietų Sąjungos) okupacijos pradžios.

Nauja rusų (sovietinė) okupacija Lietuvos kaime

Sovietų Sąjunga visose 1940 m. užgrobtose žemėse – Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Moldovoje, Vakarų Ukrainoje ir Vakarų Baltarusijoje – pradėjo kolchozų kūrimo procesą, kai buvo nacionalizuota kaimiečių žemė, pastatai, arkliai ir kitas turtas. Siekdama nuslėpti prievartinį kolchozų kūrimo pobūdį, valdžia reikalavo, kad ūkininkai rašytų prašymus neatlyginamai iš jų paimti žemę, gyvulius, žemės dirbimo techniką.

Versdamas prievarta kaimiečius stoti į kolchozus, sovietinis režimas nestojantiems į kolchozus ūkininkams padidino mokesčius, nustatė dideles prievoles, griebėsi represijų ir nuo 1948 m. gegužės iki 1949 m. balandžio iš Lietuvos į Sibirą ištrėmė per 70 000 žmonių, iš kurių net 98,3 proc. buvo kaimiečiai²⁶⁵.

Ištrėmtų į Sibirą kaimiečių turtas buvo neatlygintinai atiduodamas besikuriančių kolchozų nuosavybėn, ištrėmtųjų sodybose buvo steigiamos kolchozų kontoros, įrengiami grūdų sandėliai, gyvulių fermos. Iki 1949 m. pabaigos tokiu būdu valdžiai pavyko priversti įstoti į kolchozus 62,4 proc. visų ūkininkų²⁶⁶.

²⁶⁴ Povilaitis, B. *Lietuvos žemės ūkis 1918–1940*. Vilnius: Tėvynės sargas, 1997, p. 200.

²⁶⁵ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. 2006, t. 10, p. 367–368.

²⁶⁶ *Ibid.*

Nuo 1950 m. neįstojusiems į kolchozus ūkininkams pradėta taikyti vis didesnė ekonominė prievarta – padidintos prievolės valstybei žemės ūkio produktais ir padidintas žemės mokestis. 15 ha žemės turinčiam ūkininkui mokesčiai buvo padidinti nuo 738 rublių iki 6 496 rublių arba beveik dešimteriopai, grūdų prievolė – nuo 7,2 cnt iki 10,8 cnt, bulvių – nuo 5,4 cnt iki 10,8 cnt, mėsos – nuo 240 kg iki 360 kg, pieno – nuo 720 kg iki 1 080 kg, kiaušinių – nuo 360 vnt. iki 540 vnt.²⁶⁷

Valdžios nustatytų prievolių ir mokesčių nebuvo įmanoma įvykdyti, dėl to valdžia turėjo dingstį atimti skolininkų ūkius, įkalinėti ir ištremti į Sibirą tokių ūkių savininkus. Taip per 1949–1950 m. buvo aprašytas per 80 000 žemės mokesčio skolininkų turtas, 35 000 iš jų buvo perduoti teismui, o 6 700 ūkininkų turtas buvo nusavintas. Įstoję į kolchozus ūkininkai buvo atleisti nuo mėsos ir pieno prievolės, o žemės mokestis jiems buvo sumažintas 50 proc.²⁶⁸

Lietuvos ūkininkai atkakliai priešinosi prievartiniam suvarymui į kolchozus ir daugelis iš jų, vengdami teismų, trėmimo ir kitokių sovietinės valdžios represijų, pasirinko ginkluotą pasipriešinimą – partizanavimą. Tapę partizanais, įspėdavo kolchozų organizatorius ir tuos, kurie pirmieji į juos įstojo, o pačius aktyviausius partizanų teismo nuosprendžiu baudavo net mirties bausme.

Siekdama kuo greičiau baigti kolektyvizaciją, sovietinė valdžia 1951 m. iš Lietuvos ištrėmė dar per 20 000 žmonių, daugiausia į kolchozus neįstojusių ūkininkų. Visomis valdžios panaudotomis baudžiamosiomis, ekonominėmis ir administracinėmis priemonėmis pavyko palaužti ūkininkų pasipriešinimą ir jau 1952 m. gruodį į kolchozus buvo suvaryta 94,1 proc. Lietuvos ūkininkų²⁶⁹.

Kolektyvizacija padarė Lietuvos kaimui didelių materialinių nuostolių, nes iš ūkininkų buvo atimta žemė, visi arkliai, didžioji dalis galvijų ir kiaulių, didesni ir geresni pastatai, žemės dirbimo padargai.

Didžiausia žala buvo padaryta sunaikinant ūkininkų socialinį sluoksnį, pačius geriausius iš jų ištremiant arba įkalinant, o likusius paverčiant beteisiais, išnaudojamais kolchozų nariais. Dėl atimtos teisės savarankiškai ūkininkauti, prarasto turto, valdžios represijų Lietuvos kaimo bendruomenėse įsivy-

²⁶⁷ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. 2006, t. 10, p. 367–368.

²⁶⁸ *Ibid.*

²⁶⁹ *Ibid.*

ravo apatija, išplito girtuoklystė, kolchozinio turto vagystės, vėliau peraugosios ir į privataus turto vagystes, kitos ydos.

Sovietinė valdžia tremtimi, įkalinimais, ekonomine ir ideologine prievarta sukūrė socialistinę (komunistinę) doktrina grindžiamą stambiają valstybinę žemėvaldą, o Lietuvos ūkininkus pavertė į baudžiauninkus panašiais samdiniais, kurie, negalėdami pragyventi iš savo darbo kolchoze, buvo priversti po priverstinių darbų kolchozuose vakarais plušėti savo sodybiniuose sklypeliuose. Kolchozuose jie turėjo dirbti, kad gautų 50–60 arų sodybinį sklypą daržovėms ir bulvėms auginti, vienai karvei ganyklą ir pašarui pasišienauti.

Prievartinis darbas kolchozuose negalėjo būti našus ir dėl to pablogėjo visi ekonominiai rodikliai: javų derlius siekė vos 40–50 proc. prieškarinio lygio, gyvulių sumažėjo 30–50 proc. Tik septintojo dešimtmečio viduryje tebuvo pasiektas ikikarinis žemės ūkio gamybos lygis²⁷⁰.

Valstybinė latifundinė socialistinė (komunistinė) doktrina grindžiama žemėvalda lėmė gilią socialinę takoskyrą Lietuvos kaimų bendruomenėse tarp latifundijų-kolchozų valdytojų (kolchozų pirmininkai, partiniai sekretoriai, brigadininkai, sandėlininkai ir kt.) ir eilinių kolchozų darbininkų. Kolchozų vadovai statėsi pirtis ir kitokias pasilinksminimo vietas paežerėse, paupiuose, ten puotavo su iš rajonų centrų bei Vilniaus atvykusiais aukštais kompartijos veikėjais, statėsi prašmatnius namus miestuose, galėjo nusipirkti deficitinių prekių sovietinei nomenklatūrai skirtose parduotuvėse, vyko į brangiai kainuojančias užsienio turistines keliones, naudojosi kitomis vien tik sovietinei nomenklatūrai prieinamomis privilegijomis.

Tuo tarpu eiliniai kaimiečiai buvo priversti per dienas plūktis kolchozų laukuose ir fermose, kad turėtų teisę naudotis 50–60 arų sodybiniais sklypais, juose dirbdami vakarais ir naktimis pajėgė pragyventi, leisti vaikus į mokslus, pasirūpinti nedarbingais savo šeimos nariais. Pirmaisiais kolchozinės santvarkos metais už prievartinį darbą kolchozuose kaimiečiai negaudavo jokio atlyginimo, sodybiniai sklypai buvo vieninteliai pragyvenimo bei pajamų šaltiniai.

Paprasto Lietuvos kaimo žmogus dalia tapo panaši į baudžiauninko dalia. Pasitaikė atvejų, kai kolchozų pirmininkai jiems nepaklusnius kaimiečius, kaip ir baudžiovos laikais, mušdavo, neduodavo pasišienauti pašaro vienai karvei, 60 arų sodybinį sklypą paskirdavo balotose vietovėse, kur niekas neaugdavo ar dar kaip nors kitaip juos nubausdavo be jokio teismo ir tardymo.

Žymus pokario Lietuvos kairiųjų pažiūrų agronomas P. Vasinauskas

²⁷⁰ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. 2006, t. 10, p. 367–368.

1957 m. savo laiške tuometiniam žemės ūkio ministro pavaduotojui rašė: „...reikia ieškoti priemonių, kad kolūkietis nesijaustų kaip baudžiavoje. Lietuvis nuo seno mėgsta arklį. Kodėl neleisti jam laikyti nuosavą arklį?“²⁷¹ Beje, ko nebuvo galima daryti Lietuvos kaimiečiams, tai netrukdomai darė čigonų tautybės asmenys.

Lietuvos kaimo kraštovaizdžiui didelę žalą padarė sovietmečiu vykdyta melioracija, kai buvo griauamos sodybos, iškeliami gyventojai į stambias gyvenvietes, naikinami vaismedžių sodai, kertami miškeliai, nusauginamos pelkėtės – buvę svarbiausi rūšinės įvairovės telkiniai.

Buvo žalojamos ekosistemos, kai ant apsnigtų laukų iš lėktuvų buvo barmatomos trąšos, o jų didžioji dalis pavasarį su polydžio vandenimis nutekėdavo į upes, ežerus ir kitus vandens telkinius, todėl ten nyko žuvis ir vešėjo vandens dumbliai bei kitokia nenaudinga vandens augmenija.

Didžiuliuose gyvulininkystės kompleksuose ir fermose sukauptas mėšlas, srutos buvo naudojami nedidelėse teritorijose ir tapo ekosistemas žalojančiu taršos šaltiniu, dėl to požeminių bei kaimiečių šulinių vandenyje padidėjo mikrobinė ir azotinė tarša, o dalis šios taršos nutekėdavo į upes ir ežerus.

Kaimas po 1991 metų nepriklausomybės atkūrimo

Dar Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio kilimo išvakarėse apie kaimo žmonių 60 arų dydžio asmeninį pagalbinį ūkį buvo kalbama kaip apie produktyvų, priešpriešinant jį kolchozinio ūkio neefektyvumui, išlaidumui, nuostolingumui. Šios nuostatos atsispindėjo Sąjūdžio programiniuose dokumentuose. Antai Lietuvos žemdirbių sąjūdžio programoje, paskelbtoje 1988 m., buvo teigiama, kad asmeninio pagalbinio ūkio, miestiečių kolektyvinės sodininkystės plėtra sovietiniais metais neturėjusi aiškios strategijos, buvusi skatinama pašlijusiai žemės ūkio produktų gamybai pataisyti. Programoje teigiama, kad pagalbinis ūkis asmeninės iniciatyvos veiksmingumu parodęs, koks bejėgis esąs visuomeninis ūkis. Susidarė vaizdas, kad asmeninis pagalbinis ūkis gali lygiai taip pat sėkmingai gyvuoti ir savarankiškai, atskirtas nuo visuomeninio ūkio.

1990 m. vasarą Sąjūdžio iniciatyva buvo priimtas Aukščiausiosios Tary-

²⁷¹ Vasinauskas, P. *1957-06-19 laiškas LSSR žemės ūkio ministro pavaduotojui Juozapavičiui*. MTAA.

bos nutarimas „Dėl asmeninių ūkių išplėtimo“, kuriuo buvo siekiama išlaisvinti kaimiečius iš visiškos kolchozų pirmininkų bei kitos kaimo sovietinės nomenklatūros priklausomybės, suteikiant jiems galimybę naudotis ne iki tol leidžiama 60 arų, bet 2–3 ha žemės sklypais, kol prasidės žemės nuosavybės atkūrimo ir žemės reformos procesai. Kad šis nutarimas būtų priimtas Aukščiausioje Taryboje, įnirtingai priešinosi kolchozinę nomenklatūrą ginantys kairieji deputatai. Jiems aktyviai talkino to meto spauda ir visas išlikęs komunistinės valdžios bei jos propagandos aparatas.

Daugumos Lietuvos Sąjūdžio deputatų ir eilinių Lietuvos Sąjūdžio narių mintis tuo metu labai taikliai išreiškė Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas V. Landsbergis, dalyvaudamas Aukščiausiosios Tarybos diskusijoje dėl šio nutarimo. Jis sakė: „...Greta neabejotinų ekonominių argumentų turi būti nepamirštami ir neekonominiai argumentai. Aš manau, kad mūsų visuomenės atgimimas, net ir kultūrinis, ir dvasinis atgimimas, bus susijęs su atsiradimu laisvųjų ūkininkų. Ir čia yra pradžia, net jeigu tas žmogus paskui ir neturės didesnio ūkio, bet jis bus garantuotas, apsaugotas, jis bus nepriklausomas nuo vietinės „valdžiukės“ žemės požiūriu. Ir štai ta nepriklausomybė jo gyvenime ateis kaip realus dalykas, nes žemė tai yra valdžia. Nuo amžių žemė yra valdžia. Kas tvarko žemę, tas turi valdžią. Ir kas tvarko žemę, nuo to priklauso visi kiti žmonės. Tai, jeigu žmogus užtikrintai turės savo naudojamą žemę, jis darysis nepriklausomas...“²⁷²

Priėmus šį nutarimą, prasidėjo kaimo žmonių nuoseklus išsilaisvinimo iš tuometinės kolchozinės nomenklatūros priklausomybės procesas, nes jie, turėdami 2–3 ha žemės, jau nebebuvo priklausomi nuo kolchozo pirmininko, partsekretoriaus ar brigadininko malonės. Kaimo žmonėms nebereikėjo kasmet rūpintis kokios kokybės žemės ir kiek arų kolchozų vadovai teiksis paskirti karvei pasiganyti, pasišienauti, bulvėms pasisodinti ar javams pasisėti. Su šiuo nutarimu prasidėjo sovietinių-baudžiavinių santykių naikinimas kaime, kai nuo feodalo-kolchozo vadovo malonės priklausė baudžiauninko-kolchozininko likimas, kai daugeliu atvejų baudžiauninkui už nepaklusnumą žemė buvo skiriama ten, kur niekas neauga pagal populiarių tuo metu kaime posakį ten „kur pempės vaikus veda“, t. y. balotose vietose.

Apie didžiulį visos sovietinės nomenklatūros pasipriešinimą kaimo žmonių išsilaisvinimo procesui iš visiškos jų priklausomybės nuo kolchozo vadovo byloja to meto spaudoje spausdinamų rašinių pavadinimai. Štai 1992 m.

²⁷² LR AT stenogramos, t. 13, p. 39–40.

„Respublika“ skelbia straipsnį, pavadintą „Trijų hektarų kilpa“, kuriame rašo: „...trihektarė baudžiava brangiai kainuos ne tik kaimui, bet ir miestui...“²⁷³

Iš to meto masinės informacijos šaltinių, iš susirinkimų tribūnų nenutrūkstančiu srautu pylėsi gąsdinimai, kad sugriuvus kolchozinei sistemai Lietuvą ištiks badas, nebus ko eksportuoti, sugrius visa ekonomika. „Lietuvos rytas“ spausdina straipsnį „Politikos bumerangas Lietuvos kaime“, kuriame teigia, kad šiandieninės kalbos Lietuvoje apie žemės ūkio privatizaciją atrodo kaip ketinimas kopijuoti Gorbačiovo *perestroikos* katastrofinį planą²⁷⁴.

Patys už save kalba ir kiti to meto „Respublikos“ bei „Lietuvos ryto“ straipsnių apie kaimo žmonių išlaisvinimą iš sovietinės nomenklatūros visišką priklausomybės bei privatizavimą kaime pavadinimai: „Griuvėsių Lietuva“, „Duobės dugno nepasieksime – lekiame į prarają“ ir pan.

Žinant, kad „Respublika“ ir „Lietuvos rytas“ tuo metu atstovavo pažangiausiai žiniasklaidos minčiai, nesunku suvokti, kokiais pavadinimais straipsniai apie kaimo žmonių išlaisvinimą iš kolchozinės baudžiavos buvo skelbiamos to meto reakcingose komunistinės spaudos leidiniuose „Diena“, „Valsietčių laikraštis“, „Žemės ūkis“ ir kituose.

Nepaisant visos šios propagandos, pasipriešinimo ir atviro kenkimo, Sąjūdžio deputatai Aukščiausioje Taryboje, rajonų savivaldybių tarybose bei eiliniai Sąjūdžio nariai atkakliai siekė kaimo žmonių išlaisvinimo per žemės nuosavybės atkūrimą, per savininkų visuomenės atgaivinimą kaime.

Šio Aukščiausiosios Tarybos nutarimo aktualumą patvirtino tolimesni įvykiai. Praėjus 18 metų po šio dokumento priėmimo apie šiuos asmeninius ūkius Žemės ūkio universiteto prof. M. Treinys rašė: „Kaip ir buvo tikimasi, sodybiniai ūkiai, pradžioje užėmę 800 000 ha žemės, pamažu transformuojasi. Vieni jų susiliejo su atgauta ar įgyta žeme ir tapo ūkininko ūkio dalimi. Kita dalis sodybinio ūkio laikytojų, ypač vyresnio amžiaus asmenų, pasitraukė iš aktyvios veiklos ir atsisakė šio ūkio (jeigu žemė liko neprivatizuota). Treti įsikūrė jame, kaip rezidentiniame ūkyje – sodyboje ir žemės ūkio gamyba apskritai arba bent versline gamyba nebeužsiima. Dar kiti juos pardavė kartu su sodybomis ir dabar ten šeimininkauja miestiečiai, jie nusipirkę sodybas su žemės sklypeliais vaizdingo kraštovaizdžio vietovėse, formuoja pogamybinį kaimą.“²⁷⁵

²⁷³ *Respublika*. 1992, Nr. 247(891).

²⁷⁴ *Lietuvos rytas*. 1992, Nr. 57.

²⁷⁵ *Kaimas lūžio metais: Lietuvos žemdirbių sąjūdžio idėjų ir veiksmų dvidešimtmetis* (sudaryt. M. Treinys). Lietuvos žemės ūkio universitetas, 2008, p. 87.

1992 m. pavasarį prasidėjo masinis ūkininkų ūkių ir žemės ūkio bendrovių kūrimosi procesas. Nors prasidedančios kolchozų turto privatizacijos tikslu buvo sustabdyta kolchozų valdymo organų (visuotinio susirinkimo, valdybos) veikla ir buvo įsteigtos laikinos administracijos, tačiau daugeliu atvejų laikinųjų administracijų vadovais buvo palikti kolchozų pirmininkai arba jiems palankūs žmonės. Tarp kolchozų pirmininkų buvo ir padorių žmonių bei lojalių savai valstybei piliečių, tačiau daugelis iš jų kolchozų turto privatizacija siekė savanaudiškų tikslų, grobstė visuomeninę turtą, pasinaudodami savo įtaka ir galiomis bei senomis pažintimis su teisėsaugos institucijų pareigūnais. Nemažai buvo ir tokių, kurie specialiai savo veikla bandė kompromituoti žemės grąžinimo savininkams ir kolchozų turto privatizavimo procesą, veikdami pagal principą „kuo blogiau – tuo geriau“. Tokiose vietovėse buvo palikti be jokios priežiūros kolchoziniai statiniai, juos ardė ir jų statybines medžiagas pusvelčiui ar už alkoholio butelį pardavinėjo prasigėrę kaimiečiai, fermose gaišo neprižiūrimi gyvuliai, piktžolėmis apaugo derlingos žemės plotai.

V. Landsbergis 1993 m apie tai rašė: „...vadovai, pasiėmę geriausią žemę ir techniką, po to jau kvietė žmones: kolūkio nebėra, griebkit, kas ką suspės, tą ir turės. Ir griebė žmoneliai likučius, nesuvokdami, kad pridengia prisigrobusius liūto dalį, juos pačius apgrobusius“²⁷⁶.

Vienas iš iškiliausių to meto agronomų P. Vasinauskas atvirame laiške kreipėsi į žemdirbius dėl vagysčių (prichvatizacijos) ragindamas užkirsti tam kelią. Jis rašė: „...Argi tai reforma ir tvarkos siekimas? Apsukresni dalijasi traktorius, didžiulius tvartus, grobsto kitą turtą. Nieko nelaukdami turime sudrausti išsišokėlius ir grobstytojus. Statykime sargybas, surinkime išnešiotą turtą. Jūs, dabartiniai žemdirbiai, esate senų ūkininkų, kumečių ar bernų vaikų ir anūkai. Jie buvo teisingi ir garbingi valstiečiai. Sunkiausiai laikais rado būdus, kaip gelbėti savo turtą. Aš – už teisingą ir protingą Lietuvos žemės ūkio reformą.“²⁷⁷

Tenka tik apgailestauti, kad beveik visos Lietuvos vyriausybės po 1991 m. nepriklausomybės atkūrimo bandė ignoruoti tarpukario Lietuvoje vykdytos žemės reformos pažangias idėjas ir buvo linkusios rinktis ne europietišką kaimo plėtros modelį, bet socialistinę (komunistinę) doktrina grindžiamą

²⁷⁶ Landsbergis, V. *Kryžkelė*. Vilnius: Lietuvos aidas, 1995, p. 356.

²⁷⁷ Vasinauskas, P. Apsėkim visus laukus. Atviras laiškas Lietuvos žemdirbiams. *Tiesa*. 1992-02-25, Nr. 24 (14777).

stambaus žemės ūkio modelį, kuris neskatina darnos ekosistemose ir darnios visuomenės plėtros.

Apie to meto komunistinės (LDDP) Seimo daugumos vykdomą žemės ūkio politiką taikliai 1993 m. rašė V. Landsbergis: „Kad Seimo dauguma pakeitė ir priėmė naujus įstatymus dėl žemės – kuo ilgiau ir kuo daugiau jos negrąžinti savininkui, – tai tikslas aiškus: išlaikyti ją sutelktą būsimiems dvarams, kuriuos turės grupė draugų.“²⁷⁸

Šį perspėjimą patvirtino po dešimties metų įvykusio visuotinio žemės ūkio surašymo duomenys. 2003 metais net 36,4 proc. pasėlių plotų disponavo 1 449 ūkiai, kurių vien tik pasėliais užimti žemės plotai viršijo 100 ha, o 11,4 proc. pasėlių priklausė 89 ūkiams, kurių pasėlių plotai viršijo 1 000 ha²⁷⁹.

2003 m. patvirtintoje Lietuvos Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje nurodoma, kad darnaus vystymosi koncepcijos pagrindą sudaro 3 lygia-verčiai komponentai – aplinkosauga, ekonominis ir socialinis vystymasis²⁸⁰.

Nepaisant to, 2004 m. priimtame Lietuvos Respublikos žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinojo įstatymo pakeitimo įstatyme numatyta galimybė fiziniams asmenims nuosavybės teise įsigyti iki 300 ha, o juridiniams asmenims – iki 2000 ha žemės. Įstatymas nenumatė jokių apribojimų žemės plotams, kurie buvo įsigyti iki jo įsigaliojimo²⁸¹. Daugelio ES valstybių teisė (Danijos, Prancūzijos ir kt.) reglamentuoja kur kas mažesnius žemės nuosavybės limitus nei Lietuvoje.

Nūdienos Lietuvos teisinė sistema taip pat nenumato jokių privataus miško nuosavybės limitų, todėl, pagal Lietuvos valstybinės miškotvarkos tarnybos pateikiamus statistikos duomenis, Lietuvoje jau yra tokių privačių miškų valdų, kurios gerokai viršija 2000 ha²⁸². Tokiu būdu Lietuvos privatūs miškai gali tapti keletu labai turtingų miškų savininkų nuosavybe, o tie keli savininkai gali naudotis priešiška Lietuvos valstybingumui nusiteikusių užsienio valstybių kapitalo ištekliams.

Akivaizdu, kad dabar galiojanti Lietuvos teisė sudaro prielaidas formuoti žemvaldžių ir mažžemių luomams, gilėti turciniams skirtumams visuo-

²⁷⁸ Landsbergis, V. *Kryžkelė*. Vilnius: Lietuvos aidas, 1995, p. 356.

²⁷⁹ *Lietuvos statistikos metraštis* 2004, p. 363–373.

²⁸⁰ Nacionalinė darnaus vystymosi strategija. *LRV 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimas Nr. 1160*.

²⁸¹ *Lietuvos Respublikos žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinojo įstatymo pakeitimo įstatymas*. 2004 m. liepos 15 d. Nr. IX-2406.

²⁸² Paulikas, V., Lazdinis, I. Darni visuomenė – saugus žmogus. *Lietuvos katalikų Mokslų akademijos suvažiavimo darbai*, t. 20, 2006, p. 453–466.

menėje, egzistuoti ekonomiškai neefektyviam samdomam darbui žemės ūkyje ir miškininkystėje, nevaržomai miškininkystėje ir žemės ūkyje įsitvirtinti užsienio kapitalui, skatinti Lietuvos gyventojų emigraciją, užsieniečių imigraciją, terorizmo grėsmes bei nestabilumą valstybėje.

Lietuvoje, kaip ir visose kitose iš Sovietų Sąjungos išsivadavusiose valstybėse, buvusi kaimo komunistinė nomenklatūra bei jiems palankūs naujieji lietuviai įsitvirtino kaip žemės ūkio bendrovių vadovai arba sugebėjo įsigyti kur kas daugiau žemės ir miško nuosavybės, negu Lietuvos dvarininkai jos turėjo prieš 1919 m. reformą. Jiems taip pat atiteko ir didžioji Lietuvos valstybės bei Europos Sąjungos kaimui skirtos paramos dalis. Dėl to visuomenėje yra gili socialinė atskirtis, valstybėje ir ekosistemose išliko kitos su tuo susijusios problemos.

Galima teigti, kad iki pastarojo laiko ūkininkavimą Lietuvoje vis dar lemia stiprus socialistinės (komunistinės) ideologijos paveldas, kuris susipina su Keirnso ir ypač Lotynų Amerikos pavyzdžio latifundinio ūkininkavimo ideologija. Abiem atvejais yra išstumiamas šeimos darbu grindžiamas ūkininkavimas, kartu smukdomas vidurinis visuomenės sluoksniš, visuomenėje atsiranda beturčių samdinių ir turtingų savininkų luoma ir su tokia socialine diferenciacija susijusios nestabilumo (netvarumo, nedarnos) visuomenėje bei valstybėje pasekmės.

Negana to, Lietuvos kaimiškose bendruomenėse iki pastarojo laiko nėra skatinama smulkiojo ir vidutinio verslo plėtra, visus tiems tikslams skirtus ES ir valstybės finansinės paramos prioritetus atiduodant su valdančiuoju elitu susijusių stambiųjų verslininkų finansiniam rėmimui („Krekenavos agrofirma“, „Kauno grūdai“ ir pan.).

Todėl neatsitiktinai darbingo amžiaus kaimų gyventojai persikelia gyventi į miestus ir užsienio valstybes, nyksta kaimų bendruomenės, užsidaro jų mokyklos bei kiti kultūros židiniai, prarandamas itin vertingas kaimų bendruomenių etnokultūrinis paveldas.

Be to, darnos stoka visuomenėje lemia tokį ūkininkavimą, kuris pažeidžia evoliucijos įtvirtintas gyvybės rūšių proporcijas ekosistemose, skatina gyvybės rūšių nykimo proceso spartėjimą. Latifundinio tipo ūkininkavimas, neatsižvelgiant į tai, ar šios latifundijos priklauso vienam asmeniui, ar kokiam nors bendrovei, ar kooperatyvui, lemia ne vien tik visuomenės turtingumą, bet ir labai dažnai pažeidžia evoliuciškai aprobuotas gyvybės rūšių proporcijas ekosistemose.

Ekologai įrodė, kad tobulai veikia pačios gamtos sukurtas populiacijų tankio ekosistemose savireguliacijos mechanizmas, kuris ima reikštis žmogaus dirbtinai sukurtose monokultūrose jas praretindamas ir siekdamas išsaugoti biologinę įvairovę ir kurio svarbiausi elementai yra ligų sukėlėjai.

Tiksliai nežinoma, kiek mūsų planetoje yra gyvybės rūšių, įvairūs biologų vertinimai skiriasi. Šiuo metu aprašyta apie 1,5 milijono gyvybės rūšių ir sutariama, kad mūsų planetoje iš viso gyvena apie 10 milijonų gyvybės rūšių, o pusė iš tos įvairovės yra ligų sukėlėjai²⁸³.

Nurodoma, kad šiuo metu ekosistemose nieko nėra dramatiškesnio, kaip negailestinga žmogaus kova, pasitelkiant visą chemijos galią su gamtinėmis ekosistemų savireguliacijos priemonėmis ir mechanizmais²⁸⁴.

Dėl šios kovos dažniausiai nukenčia ne tos gyvybės rūšys, kurias žmogus siekia išnaikinti, bet visiškai kitos rūšys ir pati *Homo sapiens* rūšis. Žmogaus kova su ligų sukėlėjais savo dirbtinai sukurtuose latifundijų monokultūrų masyvuose bei didžiulėse fermose grįžta bumerangu pačiam žmogui dramatiškais pokyčiais ekosistemose.

Daug vilčių teikia dabartinio Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų rezultatai, kai tautos valia daugiausiai valdžios galių buvo suteikta konservatyviais-krikščioniškas vertybes skelbiantiems politikams. Neatsitiktinai jų suformuotos Vyriausybės programoje skelbiama: „Siekiant užtikrinti gyvybingą kaimo raidą, būtina nustatyti, kad prioritetas būtų teikiamas vidutinių, šeimos pagrindu veikiančių ūkių plėtrai. Tai sudarys prielaidas kurtis ir stiprėti kaimo viduriniam sluoksniui.“

Toliau Vyriausybės programoje pabrėžiama: „Nustatysime kaimo raidos pagrindines kryptis, prioritetą teiksime šeimos ūkiui, verslui, vidutiniam socialiniam sluoksniui. Sieksime darnios kaimo plėtros ...“²⁸⁵

Belieka laukti ir tikėtis, kad mūsų valstybėje pagaliau bus pradėta realiai įgyvendinti europietiško žemės ūkio modelio darnios plėtros politika, kad pagaliau rasis vis daugiau darnos mūsų gamtinėse ekosistemose, mūsų kaimų bendruomenėse, mūsų visuomenėje ir visoje valstybėje.

²⁸³ Heywood, V. H. *Global Biodiversity Assessment*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

²⁸⁴ Kontrimavičius, V. Parasitizm i evoliucija ekosistem / ekologičeskije aspekti parazitizma. *Žurnal obščej biologii*. 1982, p. 291–302.

²⁸⁵ *Valstybės žinios*. 2008-12-20, Nr.146, publ. Nr. 5870.